

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА
ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ

dr. Denis
Mukwege Foundation

Художник: Артем Старшов

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом: що потрібно знати журналістам

Цей довідник розроблений для допомоги українським журналістам і журналісткам, які висвітлюють або планують висвітлювати тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК). Видання містить інформацію про види СНПК, про етичні засади проведення інтерв'ю з постраждалими, рекомендації з належного висвітлення цієї чутливої тематики. Джерелами даних стали офіційні міжнародні документи й українське законодавство; інформація від українських і міжнародних організацій, органів влади; моніторинг медіа та інтерв'ю з експертами. Також довідник містить контакти урядових та громадських організацій, які допомагають постраждалим.

Упорядниця: Ольга Боглевська

Редакторка: Ліна Куц

Консультантка: Людмила Гусейнова

Видання підготовлене в рамках реалізації проєкту «Сприяння соціальній інтеграції постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, та порушення ланцюгів стигми», який виконує Національна спілка журналістів України за підтримки Фонду доктора Деніса Муквеге.

2024 р.

Зміст

1. Вступ.....	4
2. Що таке сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом?.....	7
3. Правові засади і види СНПК	12
4. Актуальність СНПК в умовах російської агресії в Україні	14
5. Належне висвітлення теми СНПК в медіа:	20
· кодекс Мурад	20
· правила інтерв'ю з постраждалими	21
· використання приватної інформації	25
6. Контакти державних установ, міжнародних організацій і громадських об'єднань, які допомагають постраждалим від СНПК	29
7. Психологічна допомога для журналістів, які спілкуються із постраждалими від СНПК	32
8. Довідкова інформація про Фонд Муквеге і про НСЖУ	35

Катрін Коппенс,
Виконавча директорка
Фонду доктора Деніса Муквеге

Гвалтування та сексуальне насильство використовують як тактику ведення війни в усьому світі. Сексуальне насильство під час війни має довготривалий і руйнівний вплив на життя постраждалих. Якщо їхні потреби не задовольняються належним чином, ці люди продовжують потерпати від фізичних і психологічних наслідків навіть після завершення конфлікту. Згвалтування під час війни мають довготривалий вплив не лише на постраждалих та їхні сім'ї, але й на громади та суспільство в цілому, руйнуючи соціальні зв'язки та відносини.

Фонд доктора Деніса Муквеге вважає, що для зміни колективної реакції на СНПК необхідні три ключові стратегії: доступ до гідної та якісної холистичної (цілісної) допомоги, доступ до правосуддя та підзвітності, а також щоб індивідуальні та колективні голоси постраждалих були почуті. Украй важливо припинити мовчання про сексуальне насильство як зброю війни. І тут журналісти й журналістки, медіа загалом відіграють надзвичайно важливу роль. Підвищуючи обізнаність про проблему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, створюючи можливості та сприятливе середовище для висловлювання постраждалих, разом ми зможемо зруйнувати мовчання та ефективно боротися зі стигматизацією щодо СНПК.

Щоб створити сприятливе середовище, в якому постраждалі насміляться говорити, журналістам, журналісткам та ЗМІ загалом важливо працювати етично, безпечно та відповідально. Вони мусять поважати і підтримувати права, автономію та безпеку постраждалих, гарантуючи, що документування і запис їхнього досвіду відбувається за їхньої повної інформованої згоди, у безпечний, етичний спосіб, який не завдає подальшої шкоди, а навпаки, додає цінності.

Людмила Гусейнова,
менеджерка з комунікацій ГО «СЕМА Україна»,
правозахисниця, громадянська журналістка

Чому важливо висвітлювати тему сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом? Тому що від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, страждають тисячі українських жінок, чоловіків і, на превеликий жаль, дітей.

І це має усвідомлювати наше суспільство, має знати весь світ.

Членкині ГО «СЕМА Україна» – організації, яка об'єднує жінок, потерпілих від сексуального насильства під час російсько-української війни від 2014 року, — готові свідчити про це. Але разом з тим звертаємось до журналістів з проханням не робити з трагедій, котрі ми пережили, сенсацій, «хайпових» матеріалів.

Наша з вами мета — дати суспільству інформацію про страшні воєнні злочини російських громадян, вимагати їх покарання. Наше з вами завдання — підтримувати тих, хто пережив СНПК, дати надію і приклад того, що повертатися до нормального життя можна, ба більше — необхідно.

Ліна Куц,
перша секретар Національної спілки
журналістів України,
співголова експертної групи з питань
гендерної рівності і різноманітності
Європейської федерації журналістів

Війна в Україні ставить перед журналістами нові виклики, і один із таких викликів – тема сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом. Тема складна, болісна і водночас надзвичайно важлива: підтримати постраждалих і забезпечити, щоб їхні голоси були почуті, а їхні історії – записані. Адже ці історії вперше потрапляють до публічної колективної пам'яті про СНПК. Також важливо точно задокументувати ці випадки, оскільки вони можуть бути використані як докази в майбутніх розслідуваннях воєнних злочинів.

Для людей, які пережили сексуальне насильство в умовах війни, важливо бути почутими і прийнятими всім суспільством. Як журналісти можуть порушити мовчання навколо цієї чутливої теми і водночас уникнути сенсаціоналізму, розповісти історії і не нашкодити співрозмовникам, як допомогти потерпілим відновити соціальні зв'язки, в тому числі через матеріали в медіа, – відповіді на ці та інші питання дає видання. Щиро вірю, що підготовлені рекомендації та довідкова інформація стануть у нагоді всім українським журналістам, розширять тематику і підвищать рівень матеріалів про СНПК у медіа.

Що таке сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК, ССНПК)?

Сексуальне насильство є одним з видів сексуального та гендерно-обумовленого насильства (СГОН).

СГОН – це будь-яка дія, що вчинена проти волі людини та базується на гендерних нормах і нерівних відносинах влади. ¹ <https://urfem.com.ua/genderno-zumovlene-nasylstvo-vs-nasylstvo-shchodo-zhinok-u-chomu-vidminnist/>

СНПК – сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.

Термін СГОН ширший за СНПК крім сексуального насильства, він включає різноманітні форми насильства, не пов'язані з конфліктом: фізичне насильство, емоційне та психологічне насильство, шкідливі традиційні практики та соціально-економічне насильство.

Сексуальне насильство – протиправне посягання однієї особи на статеву недоторканність іншої (Визначення Лондонської школи економіки та політичних наук² <https://info.lse.ac.uk/Making-a-choice/What-is-sexual-violence>).

Сексуальне насильство як зброя війни та тортур – злочини проти людства сексуального характеру. Цей вид насильства по всьому світу використовують армії, недержавні збройні групи або терористичні організації, а також цивільні – часто як знаряддя війни.

Мета тих, хто чинить сексуальне насильство – принизити, підкорити, вселити страх, розсіяти або силоміць перемістити цивільних членкинь громади або етнічної групи, витіснити цивільне населення зі стратегічно важливих місцевостей, а також отримати прибуток від сексуального рабства.

Сексуальне насильство застосовували й застосовують як покарання за політичні, громадські та релігійні погляди, участь у бойових діях на стороні супротивника.

¹ Джерело: ЮрФем (Асоціація жінок-юристок України)

² What is sexual violence? / London School of Economics and Political Science (Електронний ресурс). – Режим доступу. <https://info.lse.ac.uk/Making-a-choice/What-is-sexual-violence>.

Художник: Артем Старшов

Види сексуального насильства:

- зґвалтування
- сексуальне рабство
- проституція
- примус до вагітності
- примус до абортів
- примус до стерилізації
- примус до шлюбу
- сексуалізовані тортури
- інше (див. нижче) ³ https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf

[media/Handbook-Care_for_SV.pdf](https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf)

Від сексуального насильства непропорційно сильно страждають жінки та дівчата, однак його можуть зазнавати й чоловіки та хлопчики.

Рада безпеки ООН визнає, що сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є справою міжнародного миру та безпеки. Навіть якщо конфлікт закінчується, наслідки сексуального насильства не зникають – як на рівні індивідуальному, так і на рівні суспільства. Жертви цього насильства часто зазнають бойкоту у своїх громадах. Це посилює їхню вразливість до подальшого насильства та експлуатації. ³ https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf

[Handbook-Care_for_SV.pdf](https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf)

Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) зараховує певні види сексуального та гендерно обумовленого насильства до категорії воєнних злочинів у рамках як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Так, зґвалтування, примус до проституції, примусова стерилізація та інші види сексуального насильства, які становлять грубі порушення Женевських конвенцій (якщо вони скоєні в контексті збройного конфлікту та пов'язані з ним), відповідно до ст. 8 Римського статуту визнаються воєнними злочинами. Це означає, що особи, які вчинили такі злочини, можуть постати перед МКС.

³ Посібник Фонду доктора Деніса Муквеге «Комплексна допомога для осіб, які пережили сексуальне насильство в умовах конфлікту, 2019 р. https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf

Чи можна говорити про сексуальні стосунки за згодою між постраждалими та окупантами у місцях воєнного конфлікту? Очевидно, ні, оскільки у ситуації несвободи не може йтися про вільний вибір постраждалих.

У практиці МКС виходять з того, що **згодою не вважаються**:

– будь-які слова або поведінка постраждалої особи, коли сила, загроза сили чи примусу або використання примусового середовища підривають здатність постраждалої особи давати добровільну та справжню згоду; коли вона не здатна дати справжню згоду; мовчання або відсутність опору постраждалої особи щодо передбачуваного сексуального насильства.

Нижче перераховані форми сексуального насильства, які ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив» зафіксувала в інтерв'ю з особами, постраждалими в ході збройного конфлікту на сході України. Це інформація станом на 2021 рік, але судячи з даних, що надходять зі звільнених та окупованих територій з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, вона є більш ніж актуальною.

Ці форми сексуального насильства виокремлені у **Керівних принципах міжнародного кримінального права щодо сексуального насильства та Декларації громадянського суспільства щодо сексуального насильства**.

Сексуальне насильство щодо жінок

зґвалтування

примушення до акту сексуального характеру

побиття або заподіяння травми статевим частинам тіла

примусове спостереження за сексуальним насильством та катуванням із використанням сексуального насильства

формування обґрунтованого передчуття або страху акту сексуального насильства, у тому числі шляхом сексуальних погроз, погроз зґвалтування

образи, приниження, залякування сексуального характеру

примусове (повне або часткове) оголення

спільне утримання в одному приміщенні чоловіків та жінок, у тому числі без надання окремого туалету та/або душу

поширення або виготовлення зображень, відео-записів чи аудіо записів людини, яка оголена або частково роздягнена, або займається актами сексуального характеру, у тому числі через інтернет чи соціальні мережі

позбавлення доступу до гігієни, лікування або ліків, пов'язаних із менструацією, вагітністю, пологами, доглядом за свищами, ректальною гематомою, ВІЛ або іншими інфекціями, що передаються статевим шляхом, каліцтвом сексуального характеру, фізичними вадами (спотворенням), гінекологічним, урологічним чи сечовим лікуванням або будь-яким іншим аспектом сексуального чи репродуктивного здоров'я

дотики до сексуальних частин тіла, торкання постраждалої особи сексуальною частиною тіла або торкання сексуальним шляхом

виконання кимось, на очах в інших, тілесних функцій, які зазвичай виконуються приватно

Сексуальне насильство щодо чоловіків

зґвалтування

побиття або заподіяння травми статевим частинам тіла

завдавання каліцтв, опіків, стиснення, насильницьке обрізання або інше ушкодження інших частин тіла

формування обґрунтованого передчуття або страху акту сексуального насильства, у тому числі шляхом сексуальних погроз, погроз зґвалтування

примусове (повне або часткове) оголення

образи, приниження, залякування сексуального характеру

поширення або виготовлення зображень, відеозаписів чи аудіо записів людини, яка оголена або частково роздягнена, або займається актами сексуального характеру, у тому числі через інтернет чи соціальні мережі

спільне утримання в одному приміщенні чоловіків та жінок, у тому числі без надання окремого туалету та/або душу

виконання кимось, на очах в інших, тілесних функцій, які зазвичай виконуються приватно

позначення людини як сексуально девіантної, сексуально нечистої або як такої, що пережила сексуальне насильство

навмисне зараження ВІЛ чи іншими інфекціями, що передаються статевим шляхом

покарання людини на підставі її ймовірної сексуальної орієнтації, сексуальної поведінки, сексуальної репутації, сексуального вибору, сексуальної активності (або її відсутності) або сексуальних частин тіла <https://totalaction.org.ua/books/35>

Яка відповідальність за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, передбачена в Україні?

Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за такі сексуальні злочини, як зґвалтування (ст. 152), сексуальне насильство (ст. 153), примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154), вчинення дій сексуального характеру з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155), розбещення неповнолітніх (ст. 156). Однак категорію «сексуальне та гендерно обумовлене насильство» в українському законодавстві не використовують. Тому не всі форми насильства беруться до уваги, а вплив воєнного конфлікту на життя населення залишається недооціненим.⁴ https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf

У чинній редакції ККУ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> жоден вид сексуального та гендерно обумовленого насильства не згадується як воєнний злочин, і зараз покарання за такі злочини можливе лише на підставі міжнародних договорів. Ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» не включає таких злочинів, у ньому є лише вказівка на «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням».

Проте Верховна Рада у травні 2021 року ухвалила закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804. Станом на січень 2024 року закон направлено на підпис Президенту України, але документ не є підписаним, отже, не є чинним.

Як тільки законодавчий акт вступить в силу, згідно з його положеннями ст. 438 ККУ матиме назву «Воєнні злочини проти особи» і вклю-

⁴ Посібник Фонду доктора Деніса Муквеге «Комплексна допомога для осіб, які пережили сексуальне насильство в умовах конфлікту, 2019 рік. https://wicc.net.ua/media/Handbook-Care_for_SV.pdf

чатиме зокрема «Умисне вчинення (заподіяння) у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом чи збройним конфліктом неміжнародного характеру стосовно особи, яка перебуває під захистом міжнародного гуманітарного права»⁴ таких дій, як «наруга над людською гідністю», «згвалтування, сексуальна експлуатація, примушування до зайняття проституцією, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства», «катування або інше нелюдське поводження, або незаконне проведення будь-яких дослідів над людиною чи застосування до неї незаконних методів лікування, що є небезпечними для життя або здоров'я в момент їх проведення чи застосування».

Окрім того, ККУ буде доповнена ст. 442⁵ «Злочини проти людяності». У її Ч.1 йдеться про «Умисне вчинення (заподіяння) в межах усвідомленого широкомасштабного нападу або систематичних нападів на цивільне населення... ..згвалтування, сексуальної експлуатації, примушування до зайняття проституцією, примусової вагітності, примусової стерилізації або будь-яких інших форм сексуального насильства».

За скоєння злочинів, передбаченими цими двома статтями, визначене покарання у вигляді позбавлення волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.

Важливо, що закон установлює кримінальну відповідальність щодо «подій минулого», які вже кваліфікувалися міжнародним правом як злочин геноциду, злочин агресії, злочин проти людяності або воєнні злочини, але ще не передбачалися як злочини за ККУ. Отже, коли закон набуде чинності, українські правоохоронці матимуть у своєму розпорядженні правовий механізм, що дозволить притягнути до відповідальності винуватців воєнних злочинів, у тому числі сексуально та гендерно обумовленого насильства, скоєні в Україні починаючи з весни 2014 року.⁵

<https://totalaction.org.ua/books/35>

⁴ Тут під особами, які перебувають під захистом міжнародного гуманітарного права, у контексті міжнародного збройного конфлікту розуміється будь-яка особа, що перебуває під захистом відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року і Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), включаючи хворих, поранених, осіб, які потерпіли корабельну аварію, військовополонених, медичний та духовний персонал і цивільних осіб.

⁵ «Перші кроки до відновлення справедливості: посібник для тих, хто долає наслідки сексуального насильства, учиненого під час збройного конфлікту на Донбасі». Видання ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив», 2021 р. <https://totalaction.org.ua/books/35>

Актуальність висвітлення теми СНПК в умовах російської агресії в Україні

Тема злочинів СНПК і всього, що з ними пов'язано, з'являється в українських медіа радше спорадично, ніж регулярно. Зазвичай вихід публікацій викликаний чітким інформаційним приводом, як-то звільнення окупованих територій 2022 року.

Те саме стосується періоду війни у 2014-2022 роках. Так, на початку 2020-го досить відомою стала історія Марини Чуйкової, медсестри з Горлівки, колишньої цивільної ув'язненої «ДНР».

Про жінку, яку за надуманим звинуваченням утримували у полоні 650 днів, з них місяць — у жахливих умовах в підвалі, тоді розповіли «Радіо Свобода», «Суспільне», Укрінформ, «Накипіло», «Громадське», 057.ua та інші. Під час перебування в неволі Марину піддавали фізичним і психологічним тортурам. Врешті-решт її обміняли у складі групи цивільних заручників. Виїхавши на вільну українську територію, Чуйкова невдовзі дала інтерв'ю багатьом журналістам.

«Я не хочу забувати того, що зі мною сталося. Це боляче, страшно, прикро. Але я хочу, щоб усі знали, що війна триває, що вона страшна, що над людьми знущаються. Мені хочеться, щоб люди цікавилися не тільки своєю роботою, а мислили глибше і дивилися, що відбувається за межами їхнього маленького повсякденного світу», — сказала тоді колишня бранка («Тридцять днів я знаходилася у підвалі «МГБ ДНР» з упевненістю, що мене розстріляють», **Укрінформ**, 5 березня 2020 року, авторка Юлія Байрачна <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2890374-marina-cujkova-kolisna-polonena.html>).

Відтоді минуло понад три роки. Через повномасштабне вторгнення росії кількість жертв воєнних злочинів, скоєних в Україні, та постраждалих від цих злочинів зростає в тисячі разів.

Якщо говорити про СНПК, станом на листопад 2023 року Офіс Генпрокурора України зареєстрував 235 випадків сексуального насильства під час війни, з них 13 — щодо дітей. Реальна ж кількість постраждалих набагато більша, адже вони часто мовчать про пережите, боячись стигматизації суспільства і не сподіваючись на будь-яку допомогу. Далеко не всі готові ставати публічними особами.

Навіщо потрібні журналістські матеріали про СНПК? У них три головних призначення:

- **сприяти створенню культури** неосудності щодо постраждалих, їх прийняття та співчуття до них;
- **інформувати суспільство**, частиною якого є постраждалі від СНПК, про роботу фахівців із розкриття злочинів СНПК, про психологічну і юридичну допомогу постраждалим, перспективи відшкодування тощо;
- **сприяти притягненню до відповідальності** воєнних злочинців. Чим більше вийде фахових матеріалів на тему СНПК, тим вищі шанси на виявлення та покарання винуватців.

Також важливо освічувати суспільство щодо самого поняття сексуальних злочинів. Навіть самі медійники та медійниці не завжди розуміють, які дії військових-агресорів щодо цивільного населення підпадають під це визначення.

Однією з перших під час великої війни тему СНПК порушила журналістка Вікторія Кобиляцька. На правозахисному ресурсі **zmina.info** 7 квітня 2022 року вийшов її есей «Культура згвалтування дається взнаки, або Чому жінки про це не говорять і як їм допомогти найліпше» <https://zmina.info/columns/kultura-zgvaltuvannya-dayetsya-vznaky-abo-chomu-zhinky-pro-cze-ne-govoryat-i-yak-yim-dopomogty-najlipshe/>. Вікторія стисло розповідає історію однієї з українок, котра завагітніла від російського окупанта, проте відмовляється від психологічної допомоги, намагається максимально приховати інформацію про те, що з нею сталося, і просить лише про одну підтримку — терміново перервати їй вагітність. Авторка розмірковує, чому так стається: «Ми не встигли досягнути всю небезпеку толерування культури згвалтування в мирні часи, а тепер треба робити це в екстреному порядку тут і зараз. І вчитися не засуджувати жінку за те, що з нею сталося, і за те, що вона воліє про це мовчати. А з іншого боку — проводити активну просвітницьку роботу й пояснювати, що відбувається і чому так відбувається.

Я бачу, як мобілізувалося громадянське суспільство, бачу низку важливих ініціатив (безкоштовна правова допомога, консультації адвокаток, психологинь, гінекологинь...). Дуже багато моїх колег теж готові висвітлювати цю складну тему й спілкуватися з потерпілими. Генпрокурорка днями зробила заяву, що «важливо в роботі з жертвами уникнути повторної травматизації» (шкода, ніхто не підказав, що жертва — це людина, яка загинула, тому не варто так називати живих жінок).

Але якщо поглянути на всі ці ініціативи очима жінки з села, яка хоче зробити аборт після зґвалтування, то навряд вони знайдуть у неї якийсь відгук.

Тому мені здається, що треба винести з цієї ситуації щонайменше кілька уроків і думати в першу чергу про те, як допомогти, а не як зробити проблему видимою.

Припинити «полювання» на жінок. Вони самі заговорять, якщо почуватимуться в силі. Якщо ж ні, то журналістам і журналісткам достатньо буде свідчень подруг, рідних або ж інших свідків. Це теж документування, це теж важливо й має таку саму вагу, як і розповідь потерпілої. Чим більше я заглиблююся в цю тему, тим більше це усвідомлюю. Жінки теж говоритимуть, але згодом. Їм потрібен час оговтатися».

Якщо самі постраждали не готові розповідати свою історію в медіа, для висвітлення теми СНПК є надійне джерело інформації — фахівці, що мають досвід у наданні допомоги. Вони здатні чітко сфокусуватись на проблемі, зберігаючи в таємниці приватні деталі щодо своїх підопічних.

В Україні діє онлайн-платформа психотерапевтичної допомоги «Аврора», мета фахівців якої — допомога постраждалим від насильства, пов'язаного з війною, зокрема сексуального. Платформа створена за підтримки Фонду народонаселення ООН (UNFPA). На українському сайті організації UNFPA Україна (ukraine.unfpa.org) протягом 2023 року вийшли щонайменше дві публікації, контент для яких надав психотерапевт «Аврори» Олексій Гелюх. Це інтерв'ю з ним «Ми допомагаємо вилікувати крила, або відростити нові» https://ukraine.unfpa.org/uk/geliukh_ukr (11 серпня) та стаття «Що таке сексуальне насильство, пов'язане з війною, та як працювати із його наслідками?» https://ukraine.unfpa.org/uk/crsv_general (11 вересня).

Кількість постраждалих від сексуального насильства, пов'язаного з війною, встановити важко, каже Гелюх. Адже часто постраждалі навіть не усвідомлюють, що з ними вчинили саме таке насильство. Психолог пояснює, чому окупанти часто вдаються до цієї форми наруги: «Сексуальне насильство — це один із видів ведення воєнних дій. Наприклад, ворожі війська можуть ґвалтувати жінок і при цьому проговорювати: «Ми це робимо, щоб ви більше ніколи не хотіли статевих контактів з чоловіками вашого етносу».

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, — один із видів генциду. Коли кривдник або намагається запліднити жінку, або зробити так, щоб вона не народжувала взагалі».

Журналістові чи журналістці не потрібно вимагати від джерела розкрити ім'я та інші особисті дані постраждалої особи без її згоди. Оприлюднення їх не лише незаконно, а й може завдати великої психологічної шкоди героям матеріалу, порушити їхні соціальні зв'язки. Головне тут для автора чи авторки — довіра до джерела інформації та його авторитетність.

Наприклад, для статті достатньо розповіді психолога «Аврори»:

«Я працюю з випадком, коли дівчина в листопаді минулого року пережила групо-згвалтування. Це вчинили військові ворога під Донецьком на непідконтрольній уряду України території. Сексуальне насильство, пов'язане з війною, — воєнний злочин і є окремим видом зброї. Вона звернулася до мене, коли ще була на непідконтрольній території. Ми спілкувались у соцмережах, іноді вдавалося поспілкуватися онлайн, хоча і без відео. Я дуже зрадив, коли вона написала, що виїхала звідти на територію, підконтрольну Україні. Ми призначили сесію, зустрілися

онлайн. Вона нарешті була у безпеці. Але згодом дівчина написала, що через хворобу мами повернулася назад. Таку реальність дуже важко прийняти, бо ти пірнаєш у безсилля. А прийняти себе в безсиллі ще важче».

Публікацій про злочини СНПК в українських ЗМІ наразі небагато, але серед них є досить ґрунтовні. Так, проблему кримінальної відповідальності за ці злочини порушує Ірина Синельник у матеріалі «Сексуальні злочини під час війни: чи реально покарати гвалтівників» <https://www.unian.ua/war/seksualni-zlochini-pid-chas-viyni-chi-realno-pokarati-gvaltivnikiv-12026517.html> (УНІАН,

28 жовтня 2022 року). У статті заторкнуті, з-поміж іншого, питання журналістської етики у спілкуванні з постраждалими. Відома в Україні і поза нею колишня бранка «ДНР» Ірина Довгань, нині голова громадської організації «СЕМА Україна», змогла врятуватись 2014 року з окупованого Донецька завдяки іноземним кореспондентам, які поширили відоме

Художник: Артем Старшов

приголомшливе фото з нею. На вільній українській території Довгань інколи стикалась з протилежним ставленням медійників — вони не допомагали, а шкодили. Ось цитати з тексту: «Пані Ірина згадує, як їй було важко після звільнення з полону, коли журналісти атакували її, намагаючись зробити про неї матеріал. Навіть перелазили через паркан у тому будинку, де родина киян прихистила сім'ю Довгань.

«Це були «гарячі новини». І коли я відмовлялася, то мені відповідали: ти мусиш, адже ти є символом того, що не всі на Донбасі зрадили Україну», — розповідає свою історію жінка». «Врешті її історію задокументував Володимир Щербаченко зі Східноукраїнського центру громадських ініціатив. Пані Ірина зауважує, що і йому розповіла не все: «Але це було вперше, коли я відчула момент, що мною цікавиться хтось не для того, щоб отримати зарплату за свою публікацію».

Володимир Щербаченко, який уже вісім років працює з постраждалими від сексуального насильства у Східноукраїнському центрі громадських ініціатив, вважає, що шлях до встановлення справедливості і притягнення кривдників до відповідальності є нелегким. За його словами, у 2014-2016 роках багато українців, які незаконно утримувалися росіянами у в'язницях, зазнали там насильства. Але з ними було простіше співпрацювати — це були люди з чіткою громадянською позицією, освічені, вони краще були обізнані щодо власних прав й розуміли, що за вчинені злочини злочинці мають нести відповідальність. Натомість зараз — під час повномасштабного вторгнення рф до України — сексуального насильства зазнали цивільні, які живуть у доволі патріархальних громадах, де говорити про насильство не прийнято. І вони всіяко прагнуть приховати від сторонніх, що з ними трапилося під час окупації».

Відповідь на схожі питання шукають Валентина Самченко і Марина Сингаївська у статті «Сексуальне насильство на окупованих територіях — елемент тероризму і пригнічення спротиву. Як покарати злочинців?» <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3747968-seksualne-nasilstvo-na-okupovanih-teritoriah-element-terorizmu-i-prignicenna-sprotivu-ak-pokarati-zlocinciv.html> (Укрінформ, 14 серпня 2023 року). Серед коментаторів, до яких звернулися авторки, — керівниця Асоціації жінок-юристок України «ЮрФем» Христина Кіт. Вона розтлумачує, що таке репарації, право на отримання яких від російської федерації відповідно до міжнародного права мають постраждалі внаслідок СНПК: «Люди найчастіше думають, що репарації — це виключно грошова форма виплат, відшкодування або компенсацій. Однак це не так. Однією з форм є реституція — коли йдеться про відновлення конфіскованої чи/і зруйнованої власності тощо.

Інша форма репарацій — сатисфакція. Це про важливість для людей офіційного визнання державою, на законодавчому рівні, їхнього статусу постраждалих від такого виду воєнного злочину. Далі — реабілітація. Ця одна з важливих форм репарацій включає соціальну, медичну, психологічну допомогу у відновленні постраждалих, для можливості людини навчатися та працювати. Такі програми допомагають людям інтегруватися в суспільство і повертатися до того життя, яке мали до війни. Бо інколи діти чи студенти та студентки, які зазнали СНПК, через стан здоров'я не можуть продовжувати навчання. Або людина не може працевлаштуватися, їй важко перебувати в колективах, чи після травмуючого досвіду вона не здатна комунікувати. І звичайно, компенсації, невідкладні та довгострокові, — власне грошові кошти. Ми розуміємо, що сьогодні війна в Україні ще не закінчилася, але люди, які зазнали сексуального насильства, мають за щось жити. Часто вони втратили дім, роботу, а головне — своє здоров'я, тому їх потрібно підтримати і дати їм певні проміжні виплати».

Українська феміністка докторка історичних наук Марта Гавришко, членкиня міжнародної дослідницької групи «Сексуальне насильство у збройних конфліктах», фахівчиня з гендерних аспектів Другої світової війни та Голокосту, відгукнулася на тему СНПК в Україні розлогим нарисом «Невидимі жертви війни» <https://www.dwutygodnik.com/artykul/10678-nevydymy-zhertvy-viyny.html>. Він оприлюднений на польському інтернет-ресурсі суспільно-культурної тематики **dwutygodnik.com, № 5, 2023 рік**. Дослідниця проводить аналогію між насильством щодо жінок під час попередньої війни в Європі та на теренах України і навіть пізніше.

Такий «панорамний» підхід авторки показує, наскільки глобальним і, на жаль, традиційним є сексуальне насильство як знаряддя війни у всі часи. Марта повідомляє читачам: «Я записала більше ста інтерв'ю, переважно з жінками, які досвідчили Другу світову війну на території Західної України. Вони розповідали мені про приватні відносини жінок і дівчат з окупантами. Про тих, які працювали у німецьких борделях. І тих, які віддавалися ворогам, щоб прогледувати сім'ю. І тих, які завагітніли, «романсуєчи» з окупантами. Про тих, які повернулися з примусових робіт не самі, як їхали, а зі своїми малюками. І про зґвалтованих єврейок, українок, польок. І про те, що їхніми кривдниками були не лише німці, їхні союзники та місцеві помічники. Призвідниками сексуального насильства були і радянські партизани, і воїни Червоної армії. І це насильство тривало ще довго після капітуляції Німеччини у травні 1945-го. Бо ж Західна Україна досвідчила війну після війни».

Належне висвітлення теми СНПК (ССНПК) у медіа

Що таке Кодекс Мурад

Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, він же Кодекс Наді Мурад <https://www.muradcode.com/uk/murad-code>, ухвалено 13 квітня 2022 року. Його авторка Надя Мурад – міжнародна правозахисниця, яка разом із доктором Денісом Муквеге стала співлауреаткою Нобелівської премії миру 2018 року. Ця молода жінка родом з Іраку сама потерпіла через тортури, сексуальне насильство, вбивства її рідних, вчинені ІДІЛ. 2023 року Надя відвідала й Київ та Київську область, де в ході зустрічей з керівництвом держави ознайомилась з тим, як документують і розслідують сексуальні злочини російських військових, вчинені в Україні.

Кодекс має рекомендаційний характер. У ньому наведені наявні мінімальні стандарти безпечного, ефективного й етичного збирання та використання інформації про жертву або особу, яка пережила систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (ССНПК). Кодекс призначений для тих, хто документує, розслідує, повідомляє про, досліджує, проводить моніторинг і здійснює інші види діяльності щодо збору та використання такої інформації, у тому числі й для журналістів.

Надя Мурад і Олена Зеленська. Офіційний візит Наді в Україну, травень 2023 року.

Цей Кодекс:

- **заснований на** міжнародному праві, зокрема на основоположних правах людини — правах потерпілих на гідність, приватність, здоров'я, безпеку, доступ до правосуддя, правду та на ефективний юридичний захист;
- **застосовується до** прямого, непрямого, очного та дистанційного збирання інформації від осіб, які пережили сексуальне насильство, або про них у будь-якій формі (включаючи цифрову, письмову, вербальну, аудіовізуальну, фотографічну інформацію) та подальшого її транспортування, передачі, зберігання, використання, розповсюдження або публікації;
- **наголошує на** необхідності визнавати індивідуальність осіб, які пережили сексуальне насильство, та уникати припущень на основі їхньої приналежності до певної групи або на якомусь одному аспекті їхньої ідентичності.

ПРАВИЛА ІНТЕРВ'Ю З ПОСТРАЖДАЛИМИ

Загальні принципи збирання та використання інформації згідно з Кодексом Мурад:

- вбачати в особах, які пережили сексуальне насильство, особистості;
- поважати право осіб, які пережили сексуальне насильство, на контроль та автономність;
- бути відповідальними та зберігати добросовісність;
- створювати користь або не робити взагалі.

Найвища пріоритетність – безпека, здоров'я та гідність осіб, які пережили сексуальне насильство.

Кодекс Мурад

Загальні принципи

ПРИНЦИП 1

Вбачати в особах,
які пережили
сексуальне
насильство,
особистості

ПРИНЦИП 2

Поважати право
осіб, які пережили
сексуальне
насильство,
на контроль
та автономність

ПРИНЦИП 3

Бути
відповідальними
та зберігати
добročесність

ПРИНЦИП 4

Створювати
користь або
не робити
взагалі

Принципи відготовки

ПРИНЦИП 5

Підготовка має
фундаментальне
значення

ПРИНЦИП 6

Знати та розуміти
контексти

ПРИНЦИП 7

Створювати системи,
розвивати компетенції
та забезпечувати
підтримку

Принципи втілення

ПРИНЦИП 8

Збирати інформацію
з інших джерел

ПРИНЦИП 9

Приділяти час,
створювати простір

ПРИНЦИП 10

Забезпечувати ввічливу
та безпечну взаємодію

Підготовка до інтерв'ю

Підготовка до інтерв'ю має ключове значення. Згідно з Кодексом Мурад, слід активно уникати незапланованого збирання та використання інформації. Також слід уникати надмірної залежності від інформації, наданої саме особою, яка пережила сексуальне насильство. Якщо ми вирішуємо, що нам потрібна інформація від осіб, які пережили сексуальне насильство, ми обтяжуємо їх численними вимогами та піддаємо стресу, а також збільшуємо ризики розголошення інформації та повторної травматизації. За можливості слід завжди отримувати інформацію про ССНПК з інших джерел (наприклад, від свідків, знайомих із фактичними обставинами, та з експертних звітів), щоб зменшити тиск на осіб, які пережили сексуальне насильство.

Це означає:

- **не звертатися без завчасного попередження** до осіб, які пережили сексуальне насильство. Неприпустимим є поширення інформації про свідчення потерпілих або свідків таких злочинів із зазначенням імен, місця та інших деталей;
- **варто відмовитися від безпосереднього інтерв'ю** із постраждалою особою, якщо є побоювання вважати, що це сприятиме повторній травматизації. Натомість можна записати інтерв'ю із надавачами послуг постраждалим: психологами, юристами, соціальними працівниками. Проводити інтерв'ю можна тільки у випадку прямої згоди такої особи та роз'яснення усіх потенційних ризиків і наслідків.

Поведінка журналістів / журналісток під час інтерв'ю

- з самого початку особам, які пережили сексуальне насильство, **потрібно дати чітко зрозуміти**, що вони можуть у будь-який момент припинити взаємодію з журналістами / журналістками та не відповідати на будь-які окремі запитання. Медіа повинні поважати рішення осіб, які пережили сексуальне насильство, не брати або припинити участь в інтерв'ю;
- **журналісти чи журналістки повинні завжди чітко повідомляти** постраждалим особам, яким чином та з якою метою будуть поширені зняті під час інтерв'ю фотографії, записані з участю постраждалих

аудіо та / або відеоматеріали. Постраждали особи обов'язково мають бути поінформовані про те, що їхні фото та імена можуть бути оприлюднені і видимі у всьому світі протягом необмеженого часу. Тому завжди має бути отримана інформована згода постраждалих на розкриття інформації, яка їх ідентифікує. Журналістки і журналісти мають переконатися, що постраждалі повністю розуміють результат оприлюднення. Постраждалих ніколи не можна вводити в оману, завіряючи, що поява в ЗМІ гарантує значний глобальний відгук;

– **виявляти відповідальність та доброчесність.** Це означає не експлуатувати осіб, які пережили сексуальне насильство, з метою сенсації. Неприпустимо вдаватися до витягування інформації, маніпулювання, експлуатації, знуцання або домагання щодо осіб, які пережили сексуальне насильство;

– **створювати безпечний і комфортний простір.** Особам, які пережили СНПК, завжди дозволено мати з собою «третю сторону», наприклад, співробітника, знайому особу, когось із рідних або іншу особу, якій вони можуть довіряти під час інтерв'ю. Не можна ігнорувати ознаки повторної травматизації, якщо вони з'являються під час інтерв'ю. Зокрема, плач, неспокій, відстороненість, пасивність, спалахи гніву. При появі таких ознак необхідно виявити розуміння, запропонувати перерву або припинити співбесіду, якщо необхідно, за згодою постраждалих;

У рамках візиту Надя Мурад відвідала дитсадок у містечку Бородянка на Київщині.

– **до дітей – ще чутливіший підхід.** Фотографування та відеозйомка осіб віком до 18 років, які пережили СНПК, обмежена за рідкісним винятком і можлива лише за згодою батьків або осіб, які їх замінюють, як і опитування неповнолітніх дітей. При публікації будь-яких матеріалів із зображенням дітей їхні обличчя та / або особисті дані, за якими їх можна ідентифікувати, мають бути приховані.

Про що запитувати?

Осіб, які пережили сексуальне насильство, зокрема дітей, варто запитати про їхні бажання, пріоритети, занепокоєння, ризики та поточну ситуацію.

Уникаємо припущень та узагальнень

Не робимо припущень або узагальнень щодо осіб, які пережили сексуальне насильство, або їхнього досвіду, наприклад, щодо того, як їм «слід» поводитися або реагувати, щодо їхньої вразливості, травми, життєстійкості, гендеру, інвалідності, дієздатності, зрілості, надійності, потреб або турбот.

Використовуємо в матеріалах коректну термінологію:

- «потерпіла особа» — так говоримо про особу, що перебуває в кримінальному процесі;
- «постраждала особа» — особа, яка зазнала насильства. Вживаємо саме цей вираз — замість слова «жертва», якщо постраждала від насильства особа вижила.
- «людина, яка пережила травматичний досвід» — цей вираз є некоректним і може завдати героїні чи герою матеріалу додаткового болю.

Вдаємось до неосудливої, коректної мови, не звинувачуємо постраждалих у правопорушенні чи злочині, уникаємо віктимізації (стосується будь-яких злочинів, скоєних на сексуальному ґрунті).

Не вдаємось до таких та подібних їм висловів: «спровокувала», «сама напросилась», «так була вдягнута», «нащо пішла?», «сама винна». А також до висловів «залицання», «прояви уваги», «вираз почуттів» тощо, бо злочинні дії з цим не сумісні.

Слово «секс» не використовуємо при розповіді про зґвалтування, напад або іншу форму сексуального насильства.

Фокус матеріалу — не на деталях страждань конкретних людей, а на проблемі. В іншому разі це призводить до повторної травматизації постраждалих, а також до замовчування проблеми.

Відповідальна журналістика — та, що висвітлює проблему чи явище.

Використання приватної інформації

Використання приватної інформації в медіа регулюється не лише законодавством, а й внутрішніми етичними кодексами професійного середовища та окремих медійних організацій.

Наріжний камінь будь-якого з етичних кодексів — повага до приватного життя людини. Це передбачено і п. 3 Кодексу етики українського журналіста — документа саморегуляції української медійної спільноти. <https://cje.org.ua/ethics-codex/>

При підготовці матеріалу повинен бути дотриманий баланс між приватними інтересами особи та публічним інтересом. Особливо ретельно необхідно підходити до поширення персональних даних особи, яка потерпіла від злочину чи зазнала іншого порушення своїх прав.

До персональних даних належать:

- прізвище, ім'я, по батькові особи;
- фото та відео з її зображенням.

У цих випадках повинна бути отримана згода особи на поширення такої інформації, **а у випадку відсутності згоди приватне життя потерпілої особи має перевагу над суспільним інтересом.**

Посилену увагу медійники повинні надавати конфіденційності щодо дітей.

« Журналіст має бути особливо обережним, висвітлюючи події, пов'язані із дітьми. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозвіл на це від її батьків чи опікунів. Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством» (п. 18 Кодексу).

Журналістам необхідно особливо уважно ставитись до подробиць, фото та відео, що допомагають ідентифікувати неповнолітніх осіб, у тому числі в тих випадках, коли є великий суспільний резонанс, що лише підсилює небезпеку цькування або інших проявів насильства стосовно неповнолітніх.

Посилання журналістів на те, що персональні дані про особу були розкриті судом чи правоохоронними органами, а медійники лише поширили дану інформацію, не звільняє їх від відповідальності за недотримання вимог Кодексу, а також негативно впливає на репутацію

та довіру до медіа, в якому вони працюють, до самого журналіста та до роботи журналістів в цілому.

Той самий принцип зазначений у редакційних настановах BBC

https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Zhurnalistika/Redakciyni_nastanovi_BBC.pdf.

BBC поважає конфіденційність і не порушує її без поважних причин, де б у світі ми не працювали. Закон про права людини 1998 року забезпечує захист приватного життя людей і приватної інформації про них, але врівноважує це з правом мовника на свободу вираження поглядів. У нормативному акті Ofcom Broadcasting Code зазначено: “Будь-яке порушення конфіденційності в програмах або у зв'язку з отриманням матеріалів, включених до програм, повинно бути виправданим”.

«Ми можемо ідентифікувати постраждалих від сексуального насильства або жорстокого насильства, коли постраждали публічно ідентифікували себе», — наголошено у зводі «Цінності та принципи новин» Associated Press <https://www.ap.org/about/news-values-and-principles/>.

Проте навіть у цьому випадку необхідно переконатися, чи усвідомлюють герої майбутньої статті чи відеосюжету, наскільки великий розголос може отримати їхня історія через медіа. Одна справа, коли людина розповіла про себе на сторінці в соцмережі, де небагато підписників, і зовсім інша — резонанс через ЗМІ. Тим більше, що матеріал зазвичай буде доступний в інтернеті протягом необмеженого часу і може вплинути на подальшу долю людини. Це обов'язково потрібно розтлумачити їй перед тим, як почати інтерв'ю.

Чіткий підхід до поширення візуальної інформації з соцмереж та інтернету загалом сформульований у редакційних настановах BBC https://uu.edu.ua/upload/Osvita/Navch_metod_d_t/Navch_metod_materiali/Zhurnalistika/Redakciyni_nastanovi_BBC.pdf.

Коли ми беремо відео та зображення з соціальних мереж та інших загальнодоступних вебсайтів, вони можуть охопити ширшу аудиторію. Ми повинні враховувати конфіденційність тих, хто представлений, особливо якщо вони не робили та не публікували запис, і чи потрібна додаткова згода. Ми також повинні враховувати потенційний вплив нашого повторного використання, особливо у зв'язку з трагічними, принизливими чи сумними подіями.

Стандарти журналістики ще одного поважного медіа, «Радіо Свобода» <https://about.rferl.org/wp-content/uploads/2024/01/Editorial-Standards-EN.pdf>, передбачають, що «сюжети, в яких фігурує насильство над дитиною, секс неповнолітніх,

дитяча проституція, зґвалтування, зараження ВІЛ і т. п. вимагають особливої делікатності у збереженні таємниці приватного життя людини. Навіть якщо неповнолітній готовий відверто говорити з журналістом, не приховуючи свого обличчя та імені, необхідно розуміти, що дитина може не до кінця усвідомлювати можливі негативні наслідки такої поведінки. В усіх таких сюжетах ми приховуємо ідентичність дитини: її обличчя на фото й відео необхідно розмити, ім'я замінити псевдонімом». Співробітники «Свободи» діють таким чином навіть у випадку, якщо хтось із батьків або опікун погодився на інтерв'ю і зйомку.

Dart Centre Europe — професійна мережа для журналістів, які висвітлюють тему травми та насильства, створила розлогий посібник «Висвітлення сексуального насильства в зоні конфлікту». Тут буде доречним навести цитату з нього: **«Мало просто сказати «так», щоб його/її слова чи фотографію використали в журналістському матеріалі. Згода не має значення, якщо герой недостатньо поінформований.**

Стандартний підхід журналістів до отримання згоди базується на ситуаціях, коли репортери беруть інтерв'ю в публічних осіб. Часто це впливові люди, які цілком розуміють встановлені правила гри та звикли до них. Основні зусилля журналістів в таких випадках спрямовані на отримання доступу до спікера і на те, щоб політик чи бізнесмен надав якнайбільше інформації, бажано «на камеру» або під запис з можливістю вказати ім'я.

Ця модель не підходить для роботи з вразливими жертвами насильства, оскільки баланс сил між героєм та журналістом зміщений у бік журналіста. Ба більше, пріоритетом у ситуаціях сексуального насильства має бути захист анонімності. У такому випадку навіть не варто очікувати, що людина говоритиме відкрито на публіку.

З одного боку, це очевидно. Кожен журналіст знає (або має знати) про це. З іншого боку, журналіст може опинитися в пастці звичного підходу до інтерв'ю з політиками. Якщо ви висвітлюєте тему сексуального насильства, візьміть паузу і переконайтеся, що йдете шляхом, який приведе до отримання інформованої згоди.

По-перше, відмовтеся від ідеї, що інформована згода — це на-самперед забезпечення доступу до людини та отримання згоди на інтерв'ю. Це не так. Йдеться про пошук найбільш безпечного рішення для взаємодії, пов'язаного з великими ризиками. Одним із принципів Кодексу Мурад є право особи, яка постраждала від насильства, відкликати згоду в будь-який час. Якщо ваш герой/героїня передумав/пе-

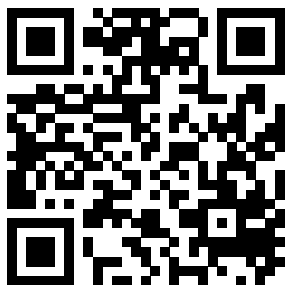
редумала і стало зрозуміло, що він/вона не хоче говорити, поставтеся до цього з розумінням.

Сам факт того, що людина погоджується розповісти свою історію публічно або дозволяє зняти себе на фото чи відео, не означає, що вона цілком усвідомлює, що це насправді означає. Недостатньо просто сказати людині, що ви хочете зробити. Не пошкодуйте часу та переконайтеся, що ваші герої розуміють ризики та можуть свідомо зробити вибір. Зокрема, вони мають знати:

- як проходитиме процес інтерв'ю чи зйомки;
- які події та деталі минулого ви плануєте обговорити.
- хто зможе ознайомитись з матеріалом і протягом якого часу він буде доступним.

Отримання згоди — це можливість, а не перешкода, яку треба подолати.

Якщо ваше джерело знає про всі ризики та цілком згоден/згодна на розмову чи зйомку, то ви отримаєте більш якісне інтерв'ю».

Посібник Dart Centre
Europe можна ска-
чати за посиланням
clipr.cc/S8wCR

Уміння слухати

Коли люди бачать, що їх слухають, вони почуваються впевненіше і їм простіше зібратися з думками. Уміння слухати – це, мабуть, найважливіша навичка, який журналісти мають використовувати в розмові з людиною, яка пережила травму. Тут важливо дати людині простір для думок та слів, ставити прості, відносно відкриті питання, які дають людям можливість вибрати, як вони хочуть відповідати, але не настільки, щоб вибір став складним.

Пам'ятайте: **перевірка згоди – це постійний процес, а не одноразова дія.** Можливо, ви захочете випередити питання швидкою фразою: “Чи можна запитати про ... (конкретну тему чи подію)?” Дайте людині можливість вільно відповісти.

У рекомендації щодо ефективного слухання входить:

- З розумінням ставитися до пауз як до можливості для співрозмовника зібратися з думками.
- Підбадьорювати словами, а якщо записуєте розмову, сигналізувати жестами, щоб показати, що ви дійсно слухаєте.
- Перепитати, якщо необхідно, щоб переконатися, що ви правильно зрозуміли ключові моменти.
- Навчитися справлятися з власним дискомфортом та не відволікатися від співрозмовника.

Уникайте:

- Закінчувати за людей їхні фрази або різко обривати ланцюжок думок.
- Давати мімічну оцінку сказаному: наприклад, уникайте трагічної міміки, навіть коли співрозмовник розповідає справді жакливу історію (словесне вираження занепокоєння чи співчуття у такому разі цілком прийнятне).

- Спрямувати розмову на деталі, які відверто шокують, чи тілесні подробиці.
- Говорити людям, що ви знаєте, що вони відчують (люди навряд чи повірять, що це так).

Також варто бути обережним, розповідаючи про те, що у вас був схожий досвід, або вдаватися до автобіографічних подробиць. У певних ситуаціях це може зміцнити довіру та розвинути розмову, в інших – відвернути увагу від співрозмовника і викликати в нього відчуття, що ви применшуєте або відсуваєте на другий план його/її досвід та переживання.

Джерело: Dart Centre Europe

Перед проведенням інтерв'ю підготуйте інформацію, яка може бути корисною для ваших співрозмовників. Будьте готові надати інформацію про доступні послуги на випадок, якщо постраждала особа висловить таку потребу.

Центри допомоги постраждалим від війни в Україні

БЕЗКОШТОВНО ТА КОНФІДЕНЦІЙНО

«СпівДія»

Офіційна платформа гуманітарної допомоги. Юридична та психологічна підтримка, хаб, шелтер, забезпечення речами першої необхідності.

spivdiia.org.ua

тел. +38 (089) 120 33 04

«Гарячі лінії» «СпівДія хаб»:

м. Луцьк

+380 (99) 500 71 17,

+380 (97) 500 71 17

м. Дніпро

+380 (89) 120 33 04

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України

«Гаряча лінія» з кризових питань (цілодобово):

тел. +38 (096) 078 84 33 та 1548

СЕМА Україна

Громадська організація жінок, постраждалих від сексуального насильства в умовах воєнних дій, частина глобальної мережі Sema Network, підтриманої Фондом Мукеге, заснована постраждалими

semaukraine.org.ua

тел. +38 (099) 999 99 99

Урядова «гаряча лінія» з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству щодо дітей

Інформаційні, психологічні та юридичні консультації

тел. 1547 (цілодобово)

Східноукраїнський центр громадських ініціатив

Громадська правозахисна організація. Документує порушення прав людини під час війни.

totalaction.org.ua

м. Київ

+ 38 (044) 578 14 38

+ 38 (063) 640 96 40

Центр громадянських свобод

Громадська правозахисна організація. Пріоритет діяльності — відновлення справедливості для усіх жертв воєнних злочинів.

ccl.org.ua

м. Київ

+38 (067) 211 31 22

Восток SOS

Благодійний фонд. Евакуація із зони конфлікту, гуманітарна, юридична та психологічна допомога.

vostok-sos.org

«Гаряча лінія»:

тел. 0 800 332 614

Viber

+38 (099) 710 48 72

+38 (099) 311 53 14

Telegram

+38 (096) 108 60 48

«Слов'янське серце»

Благодійний фонд. Евакуація із зони конфлікту, юридична, соціальна та психологічна допомога для жінок і сімей з дітьми.

www.slavicheart.org

тел. +38 (050) 420 20 92

«Гаряча лінія» підтримки з питань жіночого здоров'я

Гінекологічні кабінети безбар'єрного доступу, медична та психологічна допомога при домашньому, гендерно зумовленому та сексуальному насильстві.

health-of-women.com

тел. 3033

«Проліска»

Гуманітарна місія. Комплексна гуманітарна допомога і евакуація в зоні конфлікту, а також адресована переселенцям.

proliska.org

«Гаряча лінія»:

+38 (093) 202 22 32

+38 (096) 404 10 34

Українська фундація громадського здоров'я

Представництво міжнародної організації HealthRight International. Психологічна, гуманітарна та соціальна підтримка жінок і дітей, які зазнали сексуального насильства в період війни

healthright.org.ua

м. Київ

+38 (067) 113 47 59

«Аврора»

Онлайн-платформа психотерапевтичної допомоги постраждалим від насильства, пов'язаного з війною, зокрема сексуального. Дистанційна підтримка будь-де в Україні, в тому числі на окупованих територіях, і за кордоном.

avrora-help.org.ua

Національна «гаряча лінія» з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації

тел. 116 123 та 0 800 500 335

Центри допомоги врятованим. Мережа закладів, створена урядом у співпраці з Фондом ООН у галузі народонаселення

м. Київ

вул. Райдужна, 6А

тел. +38 (066) 170 48 90

м. Запоріжжя

пр. Соборний, 106

тел. +38 (066) 170 48 90

м. Чернівці

вул. Головна, 128

тел. +38 (098) 090 39 97

м. Мукачево

пл. Духновича, 2, ЦНАП

тел. +38 (050) 815 90 49

м. Одеса

вул. Косовська, 2Д

тел. +38 (067) 131 39 38

м. Херсон

мобільний офіс

тел. +38 (050) 626 13 79

м. Кропивницький

вул. Архітектора Паученка, 41/26,
2-й поверх

тел. +38 (097) 945 26 54

м. Львів

вул. Коперника, 17
(Палац мистецтв)

тел. +38 (067) 600 32 69

м. Дніпро

пр. Дмитра Яворницького, 68Б

тел. +38 (099) 245 21 21

м. Харків

вул. Сумська, 37

тел. +38 (066) 457 74 17

м. Полтава

вул. Соборності, 58, 2-й поверх

тел. +38 (097) 944 96 01

Психологічна допомога для журналістів, які спілкуються із постраждалими від СНПК¹

Журналіст чи журналістка, які готують матеріали на вразливі теми – а СНПК є саме такою темою – **не повинні переносити ситуації своїх героїв на самого себе**. В іншому випадку є ризик швидко вигоріти професійно й отримати психологічну травму самому. Журналіст чи журналістка – просто канал, який проводить інформацію до інших людей.

Працюючи з чутливими темами, не можна ігнорувати власний психологічний стан. Відчуття постійної втоми, апатія, безсоння, труднощі з концентрацією уваги, зниження ефективності в роботі – «дзвіночки» хронічного стресу. Помітивши їх, варто вдатися до прийомів самопомоги. А якщо цього виявиться недостатньо, звернутись до професійних психологів. <https://nsju.org/novini/zapraczyuvava-czilodobova-garyacha-liniya-psyhologichnoyi-pidtrymky-dlya-ukrayinskyh-zhurnalistiv/>

При Національній спілці журналістів України діє цілодобова безкоштовна лінія фахової психологічної підтримки журналістів та журналісток і їхніх рідних.

Як зарадити самому собі

Під час інтерв'ю з постраждалими

Розмова з постраждалими від СНПК інколи може мимохіть перерости у стресову ситуацію не лише для того, хто дає інтерв'ю, а й для того, хто його бере. Зокрема коли героїня чи герой агресивно зреагує на запит журналіста.

Якщо людина виявляє агресивну поведінку, значить, вона захищається. Це нормальна реакція на ненормальні обставини, яку треба брати до уваги. Люди захищаються від негативних моментів, котрих не можуть пережити. Якщо журналіст цього не зрозуміє і відповідь настільки ж емоційно, він не зможе виконати свою роботу.

У потенційно стресовій ситуації завжди треба мати з собою пляшечку з водою. Пиття води короткими ковтками – це заспокійливий засіб.

¹ Матеріали сайту Національної спілки журналістів України.

Іноді достатньо просто дати людині виговоритись. Таким чином вона знімає напруження, що накопичувалося місяцями, поки вона перебувала у скрутті.

Після інтерв'ю

- **Не лишатись наодинці з важкими історіями.** Повернувшись з інтерв'ю із людьми, постраждалими від СНПК, розповісти про зустріч колегам, якщо є таке бажання. Для медійників це спосіб інформаційно-психологічного розвантаження з певними висновками та профілактика психологічної безпорадності і самотності. Завдання керівника редакції – створити сприятливу атмосферу для таких обговорень.
 - **Подбати про власне тіло.** Варто докласти зусилля, щоб нормалізувати сон, режим харчування та вживання питної води. Ці речі допоможуть якнайшвидше увійти в ресурсний стан, який дозволить не лише якісно виконувати свою роботу, а й допомагати іншим. Стануть у пригоді дихальні вправи, йога, плавання, прогулянки, велопоїздки, пробіжки тощо.
 - **Улюблена домашня рослина, домашня тварина, хобі чи навіть генеральне прибирання.** Давні перевірені способи відволіктися від тягаря негативних емоцій. <https://nsju.org/novini/psychologynya-rostyslava-pekaryuk-shhob-dopomogty-kolegam-u-kryzi-spochatku-treba-odyagty-masku-na-sebe/>
 - **Застосувати метафоричну техніку роботи з образами:** попрацювавши з інформацією, що травмує, скласти її в уявний контейнер, смітник, целофановий пакет тощо. Уявно закрити ємність і видалити її. <https://nsju.org/navchannya/dlyayvsvitlennya-nynishnih-dramatychnyh-tem-zhurnalistovi-potribne-miczne-mentalne-zdorovya/>
- **Якщо перебуваєте в безпечному місці – насолоджуйтеся цим.**

Про Фонд Муквеге

Фонд доктора Деніса Муквеге — це міжнародна правозахисна організація, яка співпрацює з постраждалими від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, з усієї планети.

Ми підтримуємо вимоги постраждалих щодо створення світу, де сексуальне насильство як засіб ведення війни більше не толеруватиметься і матиме наслідки для окремих злочинців та держав. Ми працюємо заради майбутнього, в якому постраждалі отримують холістичну допомогу та компенсації, необхідні, щоб відновити своє життя. Ми створюємо можливості для тих, хто пережив насильство, щоб вони могли висловитися й бути почутими, могли об'єднуватися, інспірувати зміни, впливати на політики, вимагати справедливості та підзвітності.

@MukwegeFoundation

@MukwegeFound

@mukwegefoundation

www.linkedin.com/company/mukwege-foundation

www.mukwegefoundation.org

Від злочинів СНПК страждають переважно жінки.

Про Національну спілку журналістів України

Національна спілка журналістів України (НСЖУ) є всеукраїнською творчою спілкою, що об'єднує 18 000 журналістів та інших працівників медіа. Спілка є суб'єктом творчої діяльності, незалежною громадською неприбутковою позапартійною організацією.

Мета Спілки – сприяти розвитку журналістики в Україні та захищати соціальні, економічні, творчі інтереси журналістів.

Будь-який український журналіст чи журналістка, незалежно від місця проживання, або будь-який іноземний журналіст чи журналістка, які працюють в Україні, можуть звернутися по допомогу в онлайн-режимі або ж завітати до Спілки особисто.

Яку саме допомогу можна отримати в НСЖУ:

- засоби індивідуального захисту;
- технічна допомога;
- матеріальна допомога;
- юридична допомога;
- психологічна допомога;
- нові навички й знання;
- консультаційна й організаційна допомога;
- робоче місце з інтернетом.

Фахівець з комунікацій ЮНЕСКО Мехді Бенчела та голова НСЖУ Сергій Томіленко.

НСЖУ співпрацює з міжнародними організаціями й установами ООН, ЄС, Ради Європи, з Міжнародною федерацією журналістів, Європейською федерацією журналістів, «Репортери без кордонів», Civil Rights Defenders, Hironnelle та ін., розвиває міжнародні зв'язки

з асоціаціями й організаціями працівників преси інших країн, укладає угоди щодо співробітництва у сфері професійної діяльності (Польща, Литва, Норвегія, Німеччина, Італія та ін.)

Голова Національної спілки журналістів України – Сергій Томіленко.

Центральний офіс: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 27-а

Тел: (044) 234-52-09, (044) 234-23-57, (044) 235-87-66

E-mail: nsju.org@gmail.com

НСЖУ в соцмережах:

 @nsju.org

 @nsju_org

 www.linkedin.com/company/the-national-union-of-journalists-of-ukraine/

 @spilkanews

 @nsju

 nsju.org

Список використаних джерел

1. Асоціація жінок-юристок України «ЮрФем», офіційний сайт jurfem.com.ua
2. Лондонська школа економіки та політичних наук, офіційний сайт www.lse.ac.uk
3. Посібник Фонду доктора Деніса Муквеге «Комплексна допомога для осіб, які пережили сексуальне насильство в умовах конфлікту», 2019 р.
4. Кримінальний кодекс України, ст. ст. 152-156, ст. 438.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (проект; станом на квітень 2024 року не є чинним).
6. «Перші кроки до відновлення справедливості: посібник для тих, хто долає наслідки сексуального насильства, учиненого під час збройного конфлікту на Донбасі». Видання ГО «Східноукраїнський центр громадських ініціатив», 2021 р.
7. Інформаційне агентство «Укрінформ», офіційний сайт www.ukrinform.ua
8. Центр прав людини Zmina, офіційний сайт zmina.info.
9. UNFPA Україна, офіційний сайт ukraine.unfpa.org.
10. Інформаційне агентство УНІАН, офіційний сайт unian.ua.
11. Інтернет-ресурс суспільно-культурної тематики dwutygodnik.com (Польща – Україна).
12. Глобальний кодекс поведінки щодо збору та використання інформації про систематичне сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (Кодекс Наді Мурад).

13. Кодекс етики українського журналіста, офіційний сайт Комісії з журналістської етики sje.org.ua.
14. BBC, офіційний сайт www.bbc.co.uk.
15. Associated Press, офіційний сайт www.ap.org.
16. Radio Free Europe/Radio Liberty, офіційний сайт rferl.org.
17. Посібник «Висвітлення сексуального насильства в зоні конфлікту» Dart Centre Europe, професійної мережі для журналістів www.coveringcrsv.org/uk
18. Національна спілка журналістів України, офіційний сайт nsju.org.

